

RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

«CİNAYƏT PROSESİ» KAFEDRASİ

Əyani təhsil

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 21. «Məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi»

vaxt - 6 saat:
mühazirə - 2 saat:
seminar - 2 saat
təc - 2 saat

Tərtib etdi:

«Cinayət prosesi» kafedrasının baş
müəllimi, polkovnik-leytenantı
Anar Mikayılov

Mühazirə kafedranının iclasında müzakirə edilməklə bəyənilmişdir.

PROTOKOL № ____ « ____ » _____ 2021-ci il

BAKİ – 2021

Mövzu № 21. «Məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi».

PLAN:

Giriş

1. Məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinin anlayışı, əhəmiyyəti və ümumi müddəaları.
2. Məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilən prosesual hərəkətlər.
3. Məhkəmə nəzarəti qaydasında daxil olmuş müraciətlərə baxılması qaydası.

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995-ci il. madd. 26,60,65,125.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət - Prosesual Məcəlləsi. Bakı, 2021 ci il. madd. 442-454.
3. Azərbaycan Respublikasının «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanunu. mad. 10.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi» haqqında Fərmanı. 19 yanvar 2006-cı il.
5. Azərbaycan Respublikası Ali məhkəməsi Plenumunun «Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarını müdafiə haqqında» Avropa Konvensiyasının müddələrinin və İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında» 30 mart 2006-cı il tarixli 5 sayılı Qərarı.
6. «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanunu.
7. Petruşin İ.L. «Sudebnae vlastj» Moskva 2003, str. 158-160.
8. Mirağa Cəfərquliyev «Cinayət prosesi» 2005-ci il.
9. «Hüquq Ensiklopediyası». Aqşin Quliyev, Bakı-Qanun 2007-ci il.
10. Q 48-001-12, 19.09.2012. Polisin nəzarəti altına vətə və ev dustaqlığı qətimkan tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
11. N.H. Bayramov. Həbs qətimkan tədbirlərinin tətbiqi ilə əlaqədar qərarların İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi presedent təcrübəsinə uyğunlaşdırılması metodikası (metodiki vəsait) Bakı- 2012
13. Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 16.07.2012

14. Abbasova F.M “Cinayət prosesində xüsusi icraatlar” Dərs vəsaiti. Bakı “Ecoprint”, 2018,192
15. Nazim Əliyev, Şöhlət Kərimov, Səyyad Ağayev “Daxili İşlər orqanlarında təhqiqat” Bakı, “Elm və təhsil” 2020, 320 səh
15. Şöhlət Kərimov “İbtidai araşdırma” Bakı , “Elm və təhsil” 2018, 320 səh
17. Şöhlət Kərimov “Cinayət prosesində sübutetmə (dərs vəsait) Bakı, “Elm və təhsil”, nəşriyyatı, -208 səh.
18. Fərridin Xəlilov “İbtidai araşdırmada ittiham tərəfi” Bakı- “Təknur”-2011
19. A.Ə.Teymurov. “Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə təhqiqat orqanlarının fəaliyyətinin müasir problemləri”. Bakı. “Hüquq Yayın Evi” 2015, 304s.
20. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018
21. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə.Bakı 2021”Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.
- 22 Cinayət prosesi. Məsələlər Topplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.

G İ R İ Ş

Azərbaycan Respublikası Cinayət-prosessual qanunvericiliyi sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində CPM-ə bir sıra dəyişikliklər edilmiş və yeni anlayışlar daxil edilmişdir. Bütün bunlar insan hüquq və azadlıqlarının cinayət mühakimə icraatı zamanı tam təmin edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qanunvericiliyə daxil edilmiş anlayışlardan biri «məhkəmə nəzarətidir». Bildiyimiz kimi hüquq mühafizə orqanları sistemində prokurorluğun qanunların icrasına nəzarət sahəsində səlahiyyətləri hədsiz geniş idi və bu bəzi hallarda vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının əsassız olaraq pozulmasına gətirib çıxarırdı.

Aparılan məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində y eni məhkəmələr yaradılmış və cinayət təqibinin həyata keçirilməsi zamanı məhkəmələrin nəzarət funksiyaları genişləndirilmişdir. Belə ki, həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi, axtarış istintaq hərəkətinin və s. prosessual hərəkətlərin yerinə yetirilməsi üçün qərar (sanksiya) vermək səlahiyyəti prokurorluqdan alınmış və məhkəməyə verilmişdir.

Bu günkü müəhazirəmizdə məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinin anlayışı, əhəmiyyəti və ümumi müddəaları, məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilən prosesual hərəkətlər, eyni zamanda məhkəmə nəzarəti qaydasında daxil olmuş müraciətlərə baxılması qaydasını təhlil edəcəyik.

Sual 1. «Məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinin anlayışı, əhəmiyyəti və ümumi müddəaları»

Məhkəmə nəzarəti Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosesual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş cinayət mühakimə icraatının tamamilə yeni institutlarından biridir.

Mövzuya keçməmişdən əvvəl məhkəmə nəzarətinin yaranmasını zəruri edən tarixi şəraiti və bir sıra məqamları sizin diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm.

Uzun müddət- sovet hakimiyyəti illərində qanunların dürüst icrasına, cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə prokuror nəzarəti mövcud idi. Prokuror həm cinayət təqibi üzrə icraata prosesual rəhbərliyi hyata keçirir, həm də idarə, təşkilatlar, vətəndaşlar tərəfindən qanunların dürüst icrasına nəzarəti həyata keçirirdi. Bu vəziyyət sovet ittifaqı dağıldıqdan sonra da bir neçə il ərzində davam etdi.

Azərbaycan Respublikasında aparılan məhkəmə-hüquq islahatları prokurorun nəzarət sahəsində səlahiyyətlərini azaltdı. Təbii ki, bu bir tərəfdən prokurorluq orqanlarının sui-istifadə hallarını azaltdı, digər tərəfdən də insan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının təminatının genişləndirilməsinə imkan yaratdı.

Məhkəmə-hüquq islahatı nəticəsində prokurorun səlahiyyətləri yalnız ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirmək, cinayət təqibi üzrə icraat zamanı qanunların dürüst və əsaslı tətbiqinə nəzarət etməklə məhdudlaşır.

Ümumiyyətlə, məhkəmə nəzarətinin qanunvericilikdə təsbit edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinin genişləndirilməsinə xidmət edir ki, bu da bir başa Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin müddəalarından irəli gəlir.

Məhkəmə nəzarətinin anlayışı həm hüquq ədəbiyyatında, həm də qanunvericilikdə verilmişdir. Hüquq Ensiklopediyasında məhkəmə nəzarətinə aşağıdakı kimi anlayış verilir: «Məhkəmə nəzarəti – məhkəmələrin hökmlərinin, qəraradlarının, qətnamələrinin və qərarlarının qanuniliyinin və əsaslılığının yoxlanması, qanunvericiliyin tətbiqinə dair məhkəmə orqanlarına rəhbər izahların verilməsi, habelə məhkəmələr arasındakı mübahisələrin həll edilməsi üzrə məhkəmələrin prosesual fəaliyyətidir».

Təbii ki, bu anlayış ümumi mənada, yəni həm cinayət, həm də mülki işlərlə bağlı məhkəmə nəzarətinə verilən anlayışdır. Cinayət prosesində məhkəmə nəzarətinin anlayışı Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 442-ci maddəsində verilmişdir: «Məhkəmə nəzarəti – istintaq hərəkətlərinin məcburi aparıldığı, prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edildiyi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirildiyi yer üzrə səlahiyyəti daxilində müvafiq birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilən prosesual fəaliyyətdir».

Qanunvericilikdə təsbit olunmuş anlayışdan məlumdur ki, məhkəmə nəzarətini həyata keçirmək səlahiyyəti müvafiq birinci instansiya məhkəməsinə – rayon (şəhər) məhkəməsinə və ya hərbi məhkəməyə aiddir.

Məhkəmə nəzarəti üzrə işlərə ərazi və növ (predmet) aidiyyəti qaydasında baxılması nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, hərbi məhkəmələrin hər biri öz yurisdiksiyasına aid ərazidə cinayət-prosessual qanunvericiliklə hərbi məhkəmələrin, o cümlədən Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının hərbi məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş cinayət işləri və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə məhkəmə nəzarətini həyata keçirirlər. Rayon (şəhər) məhkəmələri isə hərbi məhkəmələrin aidiyyətində olmayan qalan bütün cinayət işləri və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə, lakin hər biri özünün fəaliyyət göstərdiyi ərazidə məhkəmə nəzarətini həyata keçirirlər.

Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 442-ci maddəsi məhkəmə nəzarətinin predmetinə dörd qrup məsələləri aid etmişdir.

1. insan və vətəndaşın konstitusiyaya hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdıran istintaq hərəkətlərinin məcburi aparılmasına dair vəsatət və təqdimatlara baxılması;

2. prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsinə dair vəsatət və təqdimatlara baxılması;

3. əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə dair vəsatət və təqdimatlara baxılması;

4. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayətlərə baxılması.

Məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı işlərə hakim təkbaşına baxır. Hakimin çıxardığı qərarlara apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən aşağıdakı hallarda yenidən baxıla bilər:

1. istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosesual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata

keçirilməsi nəticəsində hüquq və azadlıqları məhdudlaşdırılan şəxsin şikayəti üzrə;

2. ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi və ya əməliyyat-axtarış fəaliyyəti üzərində nəzarəti həyata keçirən prokurorun protesti üzrə.

Məhkəmə nəzarətinə aid olan məsələlərin dairəsi, habelə məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi qaydası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 443-448-ci maddələrində müəyyən edilmişdir, lakin məhkəmə-nəzarəti üzrə icraat zamanı müəyyən prosesual məsələlərin tənzimlənməsi ilə bağlı adı çəkilən maddələrdə boşluqlar olarsa, məhkəmə baxışının ümumi qaydalarını müəyən edən normalar Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 443-454-cü maddələrinə zidd olmayan hissədə tətbiq oluna bilər.

Hüquq ədəbiyyatında məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinin 3 forması fərqləndirilir:

1. ilkin nəzarət (icazə);
2. sonrakı nəzarət (ibtidai araşdırma mərhələsində);
3. məhkəmə mərhələsində nəzarət.

İlkin nəzarət (icazə) konkret prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün məhkəməyə müraciət edilməsindən ibarətdir. Məsələn, axtarış istintaq hərəkətinin aparılması üçün məhkəmə qərarının alınması və yaxud həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi üçün məhkəmə qərarının alınması və s.

Sonrakı nəzarətə misal kimi, həbs qətimkan tədbirinin müddətinin uzudılması üçün məhkəmə qərarının alınmasını göstərmək olar.

Məhkəmə mərhələsində nəzarət isə işin məhkəmədə baxılması zamanı ortaya çıxan məsələlərin həlli, prosesual hərəkətlərin edilməsi, verilmiş şikayətlərin baxılması təşkil edir.

Sual 2. Məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilən prosesual hərəkətlər.

İbtidai araşdırma zamanı cinayət hadisəsinin müəyyən edilməsi, cinayət törətmiş şəxslərin ifşa edilməsi və ittihamın qanuni, əsaslı şəkildə formalaşdırılması üçün təhqiqatçı, müstəntiq və prokuror tərəfindən bir sıra prosesual hərəkətlər həyata keçirilir. Prosesual müstəqilliyə malik

olan istintaq və təhqiqat orqanları bu prosesual hərəkətlərin bir qismini özləri qərar çıxartmaqla, digər qismini isə məhkəmənin qərarını almaqla həyata keçirir və cinayət təqibinin qarşısında duran vəzifələrə nail olurlar.

Cinayət-prosesual qanunvericilik məhkəmənin qərarı əsasında həyata keçirilən prosesual hərəkətləri sistemləşdirmiş və hər birinin xüsusiyyətlərini ayrı-ayrı maddələrdə aşağıdakı kimi təsbit etmişdir:

1. məhkəmənin qərarı əsasında məcburi aparılan istintaq hərəkətləri (Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 443-cü maddəsi);

2. məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq edilən prosesual məcburiyyət tədbirləri (Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 444-cü maddəsi);

3. məhkəmənin qərarı əsasında həyata keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirləri.

Məhkəmənin qərarı əsasında məcburi aparılan istintaq hərəkətləri - bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında məcburi aparılmalı olan istintaq hərəkətlərinin dairəsi Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 177.3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir. Bundan başqa Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 246-cı maddəsinə əsasən, şəxsi axtarış və götürmə də, bir qayda olaraq, məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilir. Həmin istintaq hərəkətinin məcburi həyata keçirilməsi haqqında qərar Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 446-448-ci maddələrində müəyyən edilmiş qaydada məhkəmə nəzarətini həyata keçirən müvafiq məhkəmə tərəfindən qəbul olunur.

Cinayət-prosesual qanunvericilikdə müəyyən edilmiş hallarda məhkəmənin qərarı əsasında məcburi aparılmalı olan istintaq hərəkətlərinin məhkəmə qərarı olmadan müstəntiq əsaslandırılmış qərarı ilə də məcburi aparılmasına yol verilir. Belə hərəkətlərin müstəntiqin qərarı ilə aparıla bildiyi müstəsna hallar Cinayət Prosesul Məcəlləsinin 177.4.4-cü, 243.3-cü, 238.2-ci, 246.2-ci və 249.5-ci maddələrində göstərilmişdir.

Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 177.4-cü maddəsinin tələblərinə əsasən, baxış, axtarış və götürmə istisna edilməklə, yaşayış yerində, xidməti və istehsalat binalarında digər istintaq hərəkətləri (məsələn, yaşayış yerində istintaq eksperimenti, ifadənin yerinə yoxlanması və.s), habelə Cinayət Prosesual Məcəlləsinin-in 177.3.6-cı və 177.3.7-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri yalnız məhkəmə qərarı əsasında məcburi aparıla bilər. Başqa sözlə, həmin istintaq hərəkətləri heç bir halda müstəntiqin qərarı ilə məcburi keçirilə bilməz.

Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 177.3.1 – 177.3.5.-ci, habelə 246.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri müstəntiqin qərarı ilə məcburi həyata keçirildiyi halda da müstəntiqin həmin hərəkətin təxirə salınmadan, məhkəmənin qərarı olmadan keçirilməsi haqqında qərarının və ümumiyyətlə, həmin istintaq hərəkətinin aparılmasının qanuniliyi məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən yoxlanmalıdır. Göstərilən istintaq hərəkətlərinin müstəntiqin qərarı ilə məcburi keçirilməsi fiziki və hüquqi şəxslərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təminat verilmiş hüquq və azadlıqlarının ciddi surətdə məhdudlaşdırılmasına səbəb olduğundan onların qanuniliyi məhkəmə tərəfindən diqqətlə yoxlanmalı, müvafiq əsaslar olduqda həmin hərəkətlər qanunsuz hesab edilərək, şəxsin pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün tədbirlər görülməlidir.

Müstəntiq, bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında məcburi aparılan istintaq hərəkətini məhkəmənin qərarı olmadan öz qərarı ilə icra etdikdən sonra bu barədə 24 saatdan gec olmayaraq məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat verməli və 48 saatdan gec olmayaraq həmin istintaq hərəkətinə aid olan materialları onlara təqdim etməlidir. Göstərilən müddətlərin axımı müstəntiqin qərarı əsasında məcburi həyata keçirilmiş istintaq hərəkəti başa çatdıqdan sonra başlayır.

Müstəntiq öz qərarı ilə məcburi həyata keçirdiyi istintaq hərəkətinin qanuniliyinin yoxlanması üçün məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora istintaq hərəkətinin məhkəmənin qərarı olmadan məcburi keçirilməsinin əsaslandırıldığı qərarını, istintaq hərəkətinin protokolunu və həmin istintaq hərəkəti ilə bağlı bütün materialları (əldə olunmuş sübutları, aparılmış foto, video və ya kino çəkilişi materiallarını, sənədləri və s.) təqdim etməlidir. Məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə həmin istintaq hərəkətinin məhkəmənin qərarı olmadan keçirilməsini zəruri edən təxirəsalınmaz halın həqiqətən mövcud olduğunu, onun müstəntiqin qərarında əsaslandırıldığını yoxlamalı, daha sonra həyata keçirilmiş istintaq hərəkətinin özünün qanuniliyini yoxlamalıdır.

Yoxlama nəticəsində istintaq hərəkətinin məhkəmənin qərarı olmadan keçirilməsinin zəruriliyi təsdiqlənməsə və ya istintaq hərəkətinin qanunvericiliyin pozulması ilə həyata keçirildiyi aşkar olursa, məhkəmə müstəntiqin müvafiq qərarını və həmin qərar əsasında aparılmış istintaq hərəkətini qanunsuz hesab etməli, onun bütün nəticələrini etibarsız saymalı və şəxsin pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün tədbirlər görməlidir. Bu sonralar – məhkəmə baxışı zamanı həmin müstəntiq barəsində xüsusi qərar çıxarılmasına səbəb ola bilər.

Məhkəmənin qərarına əsasən məcburi aparılmalı olan istintaq hərəkətləri hüquq və azadlıqları məhdudlaşdırılacaq şəxsin müvafiq razılığı olduqda da məhkəmə qərarı olmadan, müstəntiqin qərarı əsasında həyata keçirilir. Belə halda şəxsin yazılı razılığı ilə işə əlavə edilir və ya şifahi razılıq protokolda lazımi qaydada rəsmiləşdirilir (şəxsin imzası ilə təsdiq olunmaqla) və bundan sonra müvafiq istintaq hərəkəti həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 177.3-cü maddəsinə əsasən aşağıdakı istintaq hərəkətlərinin məcburi

aparılması üçün bir qayda olaraq məhkəmənin qərarının alınması tələb olunur:

1. yaşayış yerinə, xidməti və ya istehsalat binalarına baxış, axtarış, götürmə və digər istintaq hərəkətlərinin aparılması;
2. tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsdən başqa, şəxsin iradəsinə zidd olaraq onun şəxsi müayinəsi;
3. əmlak üzərinə həbs qoyulması;
4. poçt, teleqraf və digər göndərişlərin üzərinə həbs qoyulması;
5. telefon və digər qurğularla aparılan danışmaların, rabitə və digər texniki vasitələrlə ötürülən məlumatların əl keçirilməsi;
6. maliyyə əməliyyatları, bank hesablarının vəziyyəti və vergilərin ödənilməsi barədə məlumatlar daxil olmaqla, şəxsi, ailə, dövlət, kommersiya və ya peşə sirrini təşkil edən məlumatların ələ keçirilməsi.
7. meyitin qəbirdən çıxarılması.

Baxış, axtarış və götürmə istisna edilməklə, yaşayış yerində, xidməti və istehsalat binalarında digər istintaq hərəkətləri, habelə yuxarıda sadalanan 6 və 7-ci bəndlərdə nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri ***yalnız məhkəmənin qərarı əsasında*** aparıla bilər.

Məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq edilən prosesual məcburiyyət tədbirləri - aşağıdakı prosesual məcburiyyət tədbirləri yalnız məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq edilir:

1. CPM-in 152-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda tutulma;
2. qətimkan tədbiri qismində həbs;
3. qətimkan tədbiri qismində təqsirləndirilən şəxsin vəzifədən kənarlaşdırılması;
4. məhkəmə-psixiatriya və ya məhkəmə-tibb ekspertizasının aparılması üçün şübhəli, təqsirləndirilən və ya psixi vəziyyətinə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilə bilməyən şəxsin tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi.

Cinayət təqibi orqanın tələbləri yerinə yetirilmədikdə, məhkəmənin qərarı əsasında həmçinin aşağıdakı prosesual məcburiyyət tədbirləri tətbiq edilir:

1. şəxsin ekspertizadan keçirilməsi və ya tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi üçün onun tibb müəssisəsinə çatdırılması;

2. tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi.

CPM-in 444.1-ci maddəsində məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq edilən prosesual məcburiyyət tədbirləri sadalanmışdır. Həmin maddədə adı çəkilən prosesual məcburiyyət tədbirləri məhkəmənin qərarı olmadan heç bir halda tətbiq edilə bilməz.

Lakin nəzərə alınmalıdır ki, CPM-in 444.1-1ci maddəsində göstərilməsə də, həbs növündə qətimkan tədbirin ev dustaqlığı və ya girov növündə qətimkan tədbiri ilə əvəz edilməsi də yalnız məhkəmənin qərarı ilə həyata keçirilir. Məhkəmə, barəsində həbs növündə qətimkan tədbiri seçilmiş təqsirləndirilən şəxsin (və ya onun müdafiəçisinin, qanuni nümayəndəsinin) vəsatətinə CPM-in 447-ci maddəsində müəyyən olunmuş məhkəmə nəzarəti qaydasında baxaraq həbsin ev dustaqlığı və ya girovla əvəz edilməsi haqqında məsələni həll edir. Bu zaman CPM-in 163-cü və 164-cü maddələrinin tələblərinə də dəqiq riayət edilməlidir.

Digər tərəfdən, CPM-in 175.3-cü maddəsinə əsasən, məhkəmənin həbs, ev dustaqlığı və ya girov qismində seçdiyi qətimkan tədbiri **yalnız məhkəmə tərəfindən** dəyişdirilə və ya ləğv edilə bilər. Eyni zamanda vəzifədən kənarlaşdırma qətimkan tədbiri də məhkəmə qərarı ilə tətbiq edildiyindən onun da ləğvi məhkəmə qərarı ilə həyata keçirilməlidir. Odur ki, **ibtidai araşdırma mərhələsində**, CPM-in 157.8-ci, 162.2.-ci, 163.6-cı və 164.11-ci maddələrində göstərilən hallar istisna olmaqla, həbs, ev dustaqlığı və girov qismində seçilmiş qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsinə və ya ləğvinə, habelə vəzifədən kənarlaşdırma növündə qətimkan tədbirinin ləğvinə zərurət olduqda miüstəntiqin əsaslandırılmış vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən

prokurorun təqdimatı əsasında məhkəmə CPM-in 447-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada həbs, ev dustaqlığı və girov növündə qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, vəzifədən kənarlaşdırma növündə qətimkan tədbirinin isə ləğv edilməsi haqqında qərar çıxara bilər.

Məhkəmə CPM-in 444.1.1.-444.1.3-cü maddələrində göstərilmiş prosessual məcburiyyət tədbirlərini tətbiq edərkən CPM-in müvafiq olaraq 152-ci, 155-160-cı və 172-ci maddələrinin tələblərinə ciddi riayət etməlidir.

Şübhəli, təqsirləndirilən və ya psixi vəziyyətinə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilə bilməyən şəxsin məhkəmə-psixiatriya və ya məhkəmə-tibb ekspertizasının keçirilməsi üçün tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi haqqında məsələ o vaxt məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən həll edilməlidir ki, şəxs könüllü olaraq tibb müəssisəsinə gedərək orada müayinə olunmaqdan boyun qaçırsın. Şəxsin lazımı qaydada rəsmiləşdirilmiş razılığı olduqda onun tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi barədə məhkəmə qərarına ehtiyac qalmır.

Məhkəmə-psixiatriya və ya məhkəmə-tibb ekspertizasının keçirilməsi üçün şəxsin tibb müəssisəsinə məcburi yerləşdirilməsi həm ambulator, həm də stasionar tibbi müayinə halında yalnız məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilə bilər (çünki ambulator ekspertiza təyin olunmuş olsa da, şəxsin razılığı olmadan onun tibb müəssisəsinə məcburi çatdırılması, CPM-in 444.2.1.-ci maddəsinə əsasən, yalnız məhkəmə qərarı ilə mümkündür). Bu zaman məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müvafiq ekspertizanın təyin edilməsi haqqında qərar da təqdim edilməlidir.

Fikrimizcə, məcburi qaydada məhkəmə-psixiatriya və ya məhkəmə-tibb ekspertizasının keçirilməsi haqqında qərarı da yalnız məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə qəbul etməlidir.

CPM-in 444.2-ci maddəsində cinayət təqibi orqanının tələbləri yerinə yetirilmədikdə məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq edilən prosesual məcburiyyət tədbirləri sadalanmışdır. Həmin məcburiyyət tədbirləri o halda məhkəmə qərarı əsasında tətbiq edilir ki, müvafiq prosesual hərəkətin icası üçün şəxsin razılığı olmasın. Əgər şəxs tibb müəssisəsinə könüllü gələrsə və ya tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsinə etiraz etməzsə, onun barəsində müvafiq məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi haqqında məhkəmə qərarı çıxarmağa ehtiyac qalmır.

3) Məhkəmənin qərarı əsasında həyata keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirləri.

Məhkəmənin qərarı əsasında aşağıdakı əməliyyat-axtarış tədbirləri həyata keçirilir:

1. telefon danışıqlarına qulaq asma;
2. poçt, teleqraf və digər göndərişlərin yoxlanılması;
3. texniki rabitə kanallarından və digər texniki vasitələrindən məlumatın çıxarılmasını;
4. binaya, o cümlədən yaşayış yerlərinə, hasarlanmış tikinti obyektlərinə, qurğu və ya torpaq sahələrinə daxil olma və onlara baxış keçirilməsi;
5. texniki vasitələrdən istifadə etməklə və ya səs yazan, video, foto, kino və digər çəkiliş cihazlarının quraşdırılması yolu ilə mənzilin müşahidə edilməsi;
6. insanların güdülməsi.

«Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin dördüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda bu Məcəllənin 445.1-ci maddəsində göstərilən əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsinin əsaslandırılmış qərarı ilə həyata keçirilə bilər. Bu halda əməliyyat-axtarış fəaliyyətini

həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi müvafiq tədbir aparıldıqdan sonra 48 saat müddətində əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə əsaslandırılmış qərarı məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora təqdim etməlidir.

Yuxarıda göstərilən tədbirlər insan və vətəndaşın AR Konstitusiyası ilə təminat verilmiş mühüm hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə nəticələndiyindən, bir qayda olaraq, məhkəmə nəzarətini həyata keçirən müvafiq məhkəmənin qərarı əsasında həyata keçirilir. Lakin «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» AR-nın 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanununun 10-cu maddəsinin birinci hissəsində sadalanmış digər (CPM-in 445.1-ci maddəsində göstərilməyən) əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi üçün məhkəmə qərarı tələb olunmur.

CPM-in 445.2-ci maddəsinə əsasən, **müstəsna hallarda** təhlil olunan maddədə göstərilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri **məhkəmənin qərarı olmadan əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın** səlahiyyətli şəxsinin **əsaslandırılmış qərarı** ilə də keçirilə bilər. Həmin müstəsna hallar «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» AR-nın Qanununun 10-cu maddəsinin dördüncü hissəsində müəyyən edilmişdir. Orada deyilir ki, AR qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş əsaslar olduğu hallarda əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri **hakimin qərarı olmadan:**

1. şəxsiyyət əleyhinə ağır cinayətlərin və ya xüsusi təhlükəli dövləti cinayətlərin qarşısının alınması üçün telefon danışqlarına qulaq asa, poçt, teleqraf və digər göndərişlərini yoxlaya, texniki rabitə kanallarından və digər texniki vasitələrdən informasiyanı çıxara, habelə insanları güdə bilərlər;

2. cinayəti hazırlayan, törədən, törətmiş, cəzaçəkmə müəssisələrindən və ya həbsdən qaçmış və gizlənən şəxslərin yaxalanması, yanğın, partlayış və ictimai təhlükəsizliyə qəsd edən və ya qəsd edə biləcək halların aradan qaldırılması üçün binalara, o cümlədən yaşayış binalarına, habelə digər qapalı tikililərə, qurğulara və torpaq sahələrinə baxış keçirə bilərlər.

CPM-in 445.1-ci maddəsində sadalanmış əməliyyat-axtarış tədbirlərinin məhkəmənin qərarı olmadan keçirilməsi zərurəti əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli qərarında kifayət qədər əsaslandırılmalıdır. Həmin qərarın əsaslandırılmış və qanuni olmasının yoxlanılması üçün bu qərarı çıxaran şəxs 48 saat müddətində onu məhkəmə nəzarətini həyata keçirən orqana və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora təqdim etməlidir.

Burada səlahiyyətli şəxs dedikdə, əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın rəhbəri və digər səlahiyyətli nümayəndəsi (bölmə və ya şöbə rəisi və s.) başa düşülməlidir. Lakin hər bir halda bu şəxsin tutduğu vəzifəyə görə belə qərarlar vermək səlahiyyəti olmalıdır.

Məhkəmənin qərarı olmadan əməliyyat-axtarış tədbiri həyata keçirməyi qərara almış orqanın öz qərarını müvafiq tədbir aparıldıqdan sonra 48 saat müddətində məhkəməyə və prokurora təqdim etməsi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin CPM-in 445.1-ci maddəsində sadalanmış əməliyyat-axtarış tədbirlərindən bəziləri (məsələn, telefon danışıklarına qulaq asma, insanları güdmə) həftələrlə, hətta aylarla davam edə bilər. Ona görə də belə tədbirlərin keçirilməsi haqqında qərar çıxarıldıqdan sonra 48 saat müddətində məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora təqdim edilməlidir.

CPM-in 445.1-ci maddəsində sadalanmış əməliyyat-axtarış tədbirləri həm artıq törədilmiş və icraatda olan iş üzrə araşdırılan cinayət

faktlarına, həm də hazırlanan və ya planlaşdırılan cinayətlər haqqında daxil olmuş məlumatlara əsasən keçirilənlər.

Sual 3. Məhkəmə nəzarəti qaydasında daxil olmuş müraciətlərə baxılması qaydası.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosesual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi məsələlərinin məhkəmədə baxılması üçün aşağıdakılar əsasdır:

1. istintaq hərəkətinin məcburi aparılması üçün müstətiqin əsaslandırılmış vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı;

2. prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi üçün müstətiqin və ya digər səlahiyyətli şəxsin əsaslandırılmış vəsatəti və

ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı;

3. əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi üçün əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsinin əsaslandırılmış vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı.

Yuxarıda göstərilən hər hansı vəsatətdə aşağıdakılar göstərməlidir:

1. onun tərtib edildiyi tarix, vaxt və yer;
2. onu tərtib edən şəxsin soyadı, adı, atasının adı və vəzifəsi;
3. cinayət işinin olduğu;
4. istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar törədilən, qarşısı alınan və ya xəbərdar edilən cinayət haqqında məlumatlar;

5. istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış fəaliyyəti tədbirinin həyata keçirilməsi nəticəsində kimin və hansı hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırıla biləcəyi;

6. barəsində vəsatət verilən istintaq hərəkətinin məcburi aparılmasının prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsinin və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsinin zəruriliyinin əsaslandırılması və s.(CPM-in 446-cı maddəsi).

İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora vəsatətlə birlikdə vəsatətdə göstərilən faktları və dəlilləri əsaslandıran, habelə məhkəmənin müvafiq qərarı üzrə keçiriləcək istintaq hərəkətinin, tətbiq ediləcək prosessual məcburiyyət tədbirinin və ya keçiriləcək əməliyyat-axtarış tədbirinin zəruriliyini təsdiqləyən digər materiallar da (cinayət prosesi iştirakçılarının vəsatətləri, istintaq hərəkətinin protokolları,

müxtəlif sənədlər, əvvəllər keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri və s.) təqdim edilməlidir.

İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror təqdim olunmuş vəsatətin və onunla birlikdə daxil olmuş materialları araşdırır, həmin vəsatətin kifayət qədər əsaslı və qanuni olduğunu müəyyən etdikdə müvafiq təqdimat tərtib edir. Prokuror vəsatətin kifayət qədər əsaslandırılmış və ya qanuni olmadığı qənaətinə gəldikdə, habelə müvafiq prosesual məcburiyyət tədbirinin tətbiqinə, istintaq hərəkətinin məcburi aparılmasına və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsinə zərurət olmadığı qənaətinə gəldikdə, vəsatətin müdafiə edilməsindən imtina edilməsi haqqında qərar çıxarır. Bu halda müdafiə edilməmiş vəsatət prokurorun qərarı ilə birlikdə onu təqdim etmiş şəxsə qaytarılır.

Vəsatətlə birlikdə təqdim edilmiş materiallar vəsatətdə qoyulmuş məsələnin əsaslandırılması üçün kifayət etmədikdə prokuror əlavə materialların təqdim edilməsini tələb edə bilər.

İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror təqdim edilmiş vəsatəti aldıqdan sonra 48 saat müddətində məhkəməyə müvafiq təqdimat verməli və ya vəsatətin müdafiəçidən imtina haqqında qərar çıxarmalıdır.

İbtidai araşdırma prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror müstətiqin və ya başqa səlahiyyətli şəxsin vəsatətini və digər materialları öyrəndikdən sonra onu müdafiə etmək qərarına gəldikdə öz təqdimatını tərtib edir və həmin təqdimatı vəsatət və ona əlavə olunmuş materiallarla birlikdə məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə təqdim edir. Məhkəmə təqdim edilmiş materialların xahiş olunan qərarın çıxarılması üçün kifayət etmədiyi qənaətinə gəldikdə əlavə materialların təqdim edilməsini tələb edə bilər.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosesual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata

keçirilməsi məsələlərinə dair müraciətlərə hakim tərəfindən təkbaşına, qapalı məhkəmə iclasında baxılır.

Məhkəmədə qətimkan tədbiri qismində həbsin seçilməsi və əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsinə dair müraciətlərə onlar məhkəməyə daxil olduqdan sonra 24 saat müddətində, digər müraciətlərə isə – 48 saat müddətində baxılır.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması və ya prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi məsləsi üzrə qapalı məhkəmə iclasında aşağıdakı şəxslərə iştirak etmək hüququna malikdirlər:

1. vəsatət vermiş şəxs;
2. ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror;
3. vəsatətlə hüquqlarının məhdudlaşdırılması nəzərə tutulan şəxs, onun müdafiəçisi və ya qanuni nümayəndəsi (CPM-in 177.3.4-177.3.6-cı maddələrində göstərilən prosessual məcburiyyət tədbirlərinə və Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarında istintaqdan gizlənən və axtarışda olan təqsirləndirilən şəxslərə dair məsələlər istisna edilməklə).

Əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi məsələləri üzrə qapalı məhkəmə iclasında yalnız hakim, məhkəmə iclasının katibi, vəsatət vermiş şəxs və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirən prokuror iştirak edirlər.

Hakim istintaq hərəkətinin məcburi aparılması və ya prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi ilə bağlı məhkəmə iclasına ifadələr, vəsatəti təsdiq və ya təkzib edən şəxsləri çağıraraq dindirmək, müraciətin əsaslılığının yoxlanılması üçün zəruri olan sənəd və maddi sübutları tələb etmək hüququna malikdir.

Müraciətlərin baxılma yeri və müddəti haqqında vaxtında məlumatlandırılmış bu Məcəllənin 447-3-cü maddəsində göstəridən şəxslərin istintaq hərəkətinin məcburi aparılması və prosessual

məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi məsələləri üzrə məhkəmə iclasına gəlməməsi məhkəmə iclasının keçirilməsinə mane olmur.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirlərini tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi məsələləri üzrə məhkəmə iclası aşağıdakı ardıcılıqla aparılır:

1. hakim məhkəmə iclasını açır, hansı müraciətə baxılmasını elan edir, məhkəmə iclası iştirakçılarının səlahiyyətlərini yoxlayır, onlara hüquq və vəzifələrini izah edir;

2. vəsatət vermiş şəxs öz vəsatətini şifahi əsaslandırır, hakimin və məhkəmə iclasının digər iştirakçılarının suallarına cavab verir;

3. məhkəmə iclasında müraciətlə əlaqədar qanuni mənafeyinə toxunulan şəxslər, habelə onların müdafiəçiləri və nümayəndələri iştirak etdikdə, onlara izahat vermək və etirazlarını bildirmək imkanı yaradılır;

4. ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror öz yekun sözündə məhkəməyə vəsatətin təmin və ya rədd edilməsini təklif edir, bu zaman prokuror özünün məhkəməyə göndərdiyi təqdimatdan imtina etmək hüququna malikdir;

5. hakim Azərbaycan Respublikasının cinayət və digər qanunlarının tələblərinə müvafiq olaraq vəsatətin təmin və ya rədd edilməsi barədə qərar çıxarır və onu iştirak edən şəxslərə dərhal elan edir.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması və ya prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi məsələlərinə dair müraciətlərə baxılarkən qapalı məhkəmə iclasında hüquqları məhdudlaşdırılacaq şəxsin, onun müdafiəçisinin (nümayəndəsinin) və ya qanuni nümayəndəsinin iştirakı CPM-in 447.3-cü maddəsində həmin şəxslərin hüquqi kimi nəzərdə tutulmuşdur. Deməli, məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə həmin şəxsləri baxılacaq məsələ, onun yeri və vaxtı barədə lazımi qaydada xəbərdar etməlidir.

CPM-in 177.3.4.-177.3.6-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətlərinin məcburi keçirilməsinə, Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarında istintaqdan gizlənən və axtarışda olan təqsirləndirilən şəxs barəsində prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsinə və istintaq hərəkətlərinin məcburi keçirilməsinə, habelə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə dair müraciətlərə baxılarkən qapalı məhkəmə iclasında yalnız hakim, məhkəmə iclasının katibi, vəsatəti vermiş şəxs və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror iştirak edə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, CPM-in 447.4-cü maddəsində «əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirən prokuror» ifadəsi işlədilmişdir, lakin söhbət əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi üçün qərar çıxarılması xahişi ilə təqdimat vermiş ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurordan gedir.

CPM-in 447-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məsələlərə dair müraciətlərin baxıldığı qapalı məhkəmə iclasında zərurət olduqda digər şəxslər də iştirak edə bilərlər. Belə ki, hakim vəsatətdə göstərilmiş məsələləri dəqiqləşdirmək, qəbul edəcəyi qərarı əsaslandırmaq üçün şahidləri, zərər çəkmiş şəxsi, eksperti və s. şəxsləri çağıraraq dindirmək hüququna malikdir. bundan başqa, zərurət olduqda qapalı məhkəmə iclasında tərcüməçinin də iştirakı təmin olunmalıdır.

Məhkəmə nəzarəti qaydasında icraat zamanı hakimin və iclasda iştirak edən digər şəxslərin bütün prosesual hərəkətləri, habelə onların söylədikləri fikirləri və çıxışları məhkəmə iclasının protokolunda qeyd edilməlidir. Protokol məhkəmə iclasının bütün gedişini özündə əks etdirməlidir.

Məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə daxil olmuş müraciətə baxılması nəticəsində müvafiq vəsatətin təmin və ya rədd olunması barədə qərar qəbul edir və həmin qərarı dərhal qapalı iclasda iştirak edənlərə elan edir. Məhkəmənin qərarı, bir qayda olaraq, dərhal

qüvvəyə minir və icraya yönəldilir (istisnalar barədə, məsələn, CPM-in 163-cü və 164-cü maddələrinin şərhinə bax). Çıxarılmış qərarın surəti onu icra edəcək şəxslərə, habelə vəsatət və təqdimatla müraciət etmiş şəxslərə və həmin qərarla hüquqları məhdudlaşdırılan şəxslərə verilməlidir.

Məhkəmə qərar qəbul edərkən Azərbaycan Respublikasının Ali məhkəməsi Plenumunun «Ədalət Mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası müddələrinin və insan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında» 30 mart 2006-cı il tarixli 5 sayılı Qərarının müddələrini də rəhbər tutmalı, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməsi barədə öz qərarında CPM-in 446.2.5-446.2.10-cu maddələrində nəzərdə tutulan məsələlərə münasibətini dəqiq göstərməklə, qərarın qüvvədə olma müddətini qeyd etməlidir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, fərdlərin şəxsi (ailə) həyatına müdaxiləyə yönəlmiş hər bir tədbir qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş ciddi sərt və prosedurlara cavab verməlidir.

İstintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi məsələlərinə dair məhkəmə iclasının nəticələri üzrə hakim aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir;

1. müvafiq olaraq istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsinə dair vəsatətin təmin edilməsi barədə;

2. istintaq hərəkətinin məcburi aparılmasına, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsinə və ya əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsinə dair vəsatətin rədd edilməsi barədə;

3. təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs və ya ona alternativ olan qətimkan tədbirinin seçilməsi, yaxud bundan imtina barədə, habelə həbsdə saxlama müddətinin uzadılması və ya bundan imtina barədə.

Əməliyyat-axtarış tədbirinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar qərar çıxarıldıqda məhkəmə bu Məcəllənin və «Əməliyyata-axtarış fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun müddəalarına əsaslanır.

Həbs qismində qətimkan tədbirinin seçilməsinin və ya həbsdə saxlama müddətinin uzadılmasının rədd edilməsi haqqında hakimin qərarı elan edildikdən dərhal sonra ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məhkəmənin qərarı ilə razı olmadığını və həmin qərardan apellyasiya instansiyası məhkəməsinə protest verəcəyini bildirdikdə, hakim öz qərarına təqsirləndirilən şəxsin müvəqqəti olaraq 7 (yeddi) gün müddətinə ev dustaqlığı və ya həbsdə saxlanması barədə müddəə əlavə edir.

Məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın aşağıdakı şəxslərin prosessual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayət verilə bilər: (449-cu maddə).

1. təhqiqatçının (onun səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxsin);
2. tutulmanı və ya tutulan şəxsin həbsdə saxlanılma yerlərində saxlanılmasını həyata keçirən şəxsin;
3. əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən şəxsin;
4. müstətiqin;
5. ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosessual hərəkətlərindən və ya qərarlarından aşağıdakı şəxslər şikayət vermək hüququna malikdirlər:

1. təqsirləndirilən (şübhəli) şəxs və onun müdafiəçisi;
2. zərər çəkmiş şəxs və onun qanuni nümayəndəsi;
3. qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər.

Azərbaycan Respublikası CPM-in 450.1-cü maddəsinə görə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayətə onun daxil olduğu andan 10 gün müddətində qapalı məhkəmə iclasında hakim tərəfindən təkbəşinə baxılır. Hakim sonda aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir:

1. barəsində şikayət verilmiş hərəkətin və ya qərarın qanuni hesab edilməsi barədə;

2. barəsində şikayət verilmiş hərəkətin və ya qərarın qanunsuz hesab edilməsi və bu qərarın ləğv edilməsi barədə.

Hakim qərar çıxarıldıqdan sonra 3(üç) gün müddətində qərarı müvafiq şəxslərə göndərir.

N Ə T İ C Ə

Diqqətinizə təqdim edilən mühazirədə cinayət-prosessual qanunvericiliyə daxil edilən yeni institutlardan olan məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı məsələlər aydınlaşdırılmışdır.

Həqiqətən də ölkədə aparılan məhkəmə-hüquq islahatı maksimum dərəcədə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə yönəlir və bunun əsas təzahürlərindən biridə məhkəmələrin səlahiyyətlərinin artırılması, məhkəmə nəzarətinin dairəsinin genişləndirilməsidir.

Mühazirədə məhkəmə nəzarətinin anlayışı verilmiş, məhkəmə qərarı əsasında aparılan prosesual hərəkətlər şərh edilmiş, eyni zamanda məhkəmə nəzarəti qaydasında işlərə baxılmasının prosesual qaydası təhlil edilmişdir.